

השופט אשר יהיה בימים ההם

כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין וגו' ונגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו: ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט: (דברים יז ט-י).

ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' לפני הכהנים והשפטים אשר יהיו בימים ההם: (דברים יז טז).
והיה כשבתו על פסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים: (דברים יז יח).
וגם בירושלם העמיד יהושפט מן הלויים והכהנים ומראשי האבות לישראל למשפט ה' ולריב וישבו ירושלים: (דברי הימים ב יט ח).

בריתי היתה אתו החיים והשלום ואתנם לו מורא ויראני ומפני שמי נחת הוא: תורת אמת היתה בפייה ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון: כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא: (מלאכי פרק ב פסוקים ה-ז).

מסכת סוטה מד ע"ב, מה ע"א – מלך וכהן גדול בדין עגלה ערופה

משנה: ... "כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושופטיך" - שלושה מבית דין הגדול שבירושלם היו יוצאין. רבי יהודה: אומר חמישה וכו'.
גמרא: מתניתין דלא כר' אליעזר בן יעקב; דתניא: "ר' אליעזר בן יעקב אומר: זקניך - זו סנהדרין, שופטיך - זה מלך וכהן גדול; מלך, דכתיב: "מלך במשפט יעמיד ארץ" (משלי כט ד), כהן גדול, דכתיב: "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם".¹

¹ והמשך הפסוקים שם: "ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך: על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך זמין ושמאל". כבר הקדשנו דף לנושא ככל אשר יורוך וגם לנושא על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל בפרשה זו. נראה שהדברים קשורים ואת חובת הציות הקטגורית יש להעמיד מול "השופט אשר יהיה בימים ההם". במשפט אחרון זה נרצה להתמקד הפעם ומעט גם בקשר של הכהונה והמשפט.

² גם כאן כהנים ושופטים "אשר יהיו בימים ההם". עיקר הפסוק בא להטיל את מורא בית הדין על בעלי הדין (ירושלמי יומא ו א, פרשני המקרא, מדרש תנאים), ולפי שיטות אחרות על העדים (שבועות ל ע"א), אבל חוזר באופן ברור על מעמד הכהן-שופט ועל הדגש בימיהם ובזמנם וכפי שנראה להלן: "אין לך שופט אלא שבדורך".

³ לכאורה זה עניין אחר שביחסים בין המלך לכהונה (להלן גם בדין עגלה ערופה), אבל גם זה בפרשתנו ונראה שהוא שייך לנושא. כאן אמנם לא נזכרת השפיטה, אבל נזכר ספר התורה שעל פיו יש לשפוט. בין שאר תפקידי הכהונה היה לשמר את הנוסח המדויק והנכון של ספר התורה. ראו מדרש ספרי דברים על הפסוק: "מלפני הכהנים הלויים - שתהא מוגהת מלפני הכהנים הלויים". ראו עוד מדרש דברים רבה ט ט פרשת וילך שערב מותו כתב משה שלושה עשר ספרי תורה ונתן אחד לכל שבט "ואחת הניח בארון שאם יבקש לזייף דבר שיהיו מוצאים אותה שבארון". וזה בדיוק מה שכתוב כאן בפסוק.

⁴ בתקופתו של יהושפט בן אסא שהיה מלך צדיק (במקביל לאחאב במלכות ישראל שהיה רשע), מצאנו חיזוק וקימום של מערכת המשפט המשלבת כהנים עם בני לוי ועם "ראשי אבות לישראל". המלך אולי אינו יושב למשפט, אבל הוא שמקיים ומתחזק את מערכת המשפט. ראו שם דבריו הנמלצים של יהושפט לשופטים שמינה: "ויאמר אל השפטים ראו מה אתם עשים כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בדבר משפט: ועתה יהי פחד ה' עליכם שמרו ועשו כי אין עם ה' אלהינו עולה ומשא פנים ומקח שחד". ראו דברי רבי עקיבא לבעלי הדין שעמדו לפניו, מדרש תנאים לדברים (הופמן) דברים יט יז: "כשהיה דין בא לפני ר' עקיבא היה אומר להם: מה אתם סבורין, לפני עקיבא בן יוסף אתם עומדין? אין אתם עומדין אלא לפני מי שאמר והיה העולם: וכן יהושפט אומר לדיינים שהושיבו בערי יהודה: ויאמר לשופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' (דברי הימים ב יט ו).

⁵ בספרים שמות וויקרא מתרכז תפקיד הכהן בעבודת המקדש. בא ספר דברים ומוסיף לכהונה גם את תפקיד מורה התורה ושופט (פוסק), לצד החידוש הגדול של פונקציית המלך! לאורך בית ראשון מצאנו התייחסות מועטה לתפקיד הכהן השופט. עם שיבת ציון בימי עזרא ונחמיה (או אפילו לפני בימי ששצצר וזרובבל), מנבא מלאכי את התקווה הגדולה: "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וקשנים קדמוניות" (מלאכי ג ד), ומשלב את תפקידי הכהנים של ספר ויקרא עם זה של ספר דברים, אולי אפילו בדגש גדול יותר לתפקיד הכהן כמורה ואיש התורה והמשפט. עזרא היה כהן! ראו דברינו שפתי כהן ישמרו דעת בפרשת תצוה. ולהלן נראו שכנגד הפסוק: "כימי עולם וכשנים קדמוניות" שפותח את נבואת מלאכי האחרונה בגעגועים לבית ראשון וחוזר לסיום מגילת איכה: "חדש ימינו כקדם", עומד הפסוק מקהלת ז י: "אל תאמר שימים הראשונים היו טובים מאלה".

⁶ מדובר בדין עגלה ערופה שם באים זקני ירושלים מבית הדין הגדול, "מיוחדים שבשופטיך" אומרת הגמרא, ומודדים וקובעים מי היא "העיר הקרובה" שבתחומה אירע הרצח ש"לא נודע מי הפכה", וזקניה הם שצריכים לקיים דין עגלה ערופה ולומר: "גידנו לא שפכו את הדם הזה ויגינו לא ראו" (דברים כא ז). ראו דברינו דין עגלה ערופה בפרשת זו. מה שייך דין זה לנושא שלנו?

⁷ לפי שיטת ר' אליעזר בן יעקב הכהן הגדול והמלך יוצאים לטקס המדידה והקביעה מי היא העיר שתביא עגלה ערופה. יש לדרוש את "זקניך" ואת "שופטיך" כל אחד לחוד ולא כמשנה שכורכת את שניהם. זקניך זו נציגות הסנהדרין, ומי הם שופטיך? הכהן הגדול והמלך. מלך כשופט מצוי לרוב במקרא (דוד, שלמה ועוד), אך הפסוק עליו נתלה ר' אליעזר בן יעקב שמזמין לכאן את המלך הוא מספר משלי דווקא, אולי בשל המילים: "ארץ יעמיד" (ראו דברינו מלך במשפט יעמיד ארץ). הוספת המלך היא על מנת לתת תוקף

ספרי דברים קנג פרשת שופטים – בית הדין הגדול לאחר החורבן

"ובאת" - לרבות בית דין שביבנה.⁸ "אל הכהנים הלויים" - מצוה בבית דין שיהיו בו כהנים ולויים. יכול מצוה ואם אין בו יהא פסול? תלמוד לומר: "ואל השופט", אף על פי שאין בו כהנים ולויים פְּשָׁר.⁹

מדרש תנאים לדברים (הופמן) דברים יז ט – פסקו דיני נפשות

דבר אחר: "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם" - בזמן שיש כהן יש משפט, ובזמן שאין כהן אין משפט. מיכן אמרו: אין דנין דיני נפשות אלא בפני הבית.¹⁰

מסכת ראש השנה כד ע"ב, כה ע"ב – יפתח בדורו כשמואל בדורו

משנה. מעשה שבאו שנים, ואמרו: ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב. אמר רבי יוחנן בן נורי: עדי שקר הם. כשבאו ליבנה קיבלן רבן גמליאל. ועוד באו שנים ואמרו: ראינוהו בזמנו, ובליל עיבורו לא נראה. וקיבלן רבן גמליאל. אמר רבי דוסא בן הורכנס: עדי שקר הן ... אמר לו רבי יהושע: רואה אני את דבריך. שלח לו רבן גמליאל: גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך. הלך ומצאו רבי עקיבא מיצר. אמר לו: יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי, שנאמר: "אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם" - בין בזמן בין שלא בזמן, אין לי מועדות אלא אלו. בא לו אצל רבי דוסא בן הורכנס, אמר לו: אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל - צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו ... נטל מקלו ומעותיו בידו, והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבונך. עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו, אמר לו: בוא בשלום רבי ותלמידי! רבי - בחכמה, ותלמידי - שקבלת את דברי.¹¹

גמרא: ואומר: "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו" (תהלים צט ו). שְׁקָל הכתוב שלושה קלי עולם כשלשה חמורי עולם, לומר לך: ירובעל בדורו - כמשה בדורו, פֶּדָן בדורו - כאהרן בדורו, יפתח בדורו - כשמואל בדורו. ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור - הרי הוא כאביר שבאבירים. ואומר: "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם". וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו? הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו, ואומר: "אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה" (קהלת יז ט).

למעמד, ראו שוב דברינו **דין עגלה ערופה**. אבל כהן כשופט, נשען על הפסוק בפרשתנו: "אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם". (זימון הכהן הגדול יוצר גם קשר מעניין של הרוג עגלה ערופה עם מת מצוה). "שופטיך" שבפרשת עגלה ערופה הם שניים: מלך וכהן גדול! אבל "הכהנים הלויים והשופט" שבפרשתנו נראו להלן שאחד הם: כהנים-שופטים.

⁸ הפסוק מקשר באופן ברור את "השופט" עם "המקום אשר יבחר ה'". לאחר החורבן, נתפרדה החבילה. עבודת הכהנים ובית המקדש שבתו אבל "השופט אשר יהיה בימים ההם" לא שבת וגלה ליבנה. נפרדו שני חלקי הפסוק, אבל לא לגמרי כמסובר להלן.

⁹ ובמדרש תנאים לדברים (הופמן) דברים יז ט: "ובאת אל הכהנים. הלכה: מצוה בבית דין שיהיו בו כהנים ולויים. יכול אם אין בו יהא פסול? תלמוד לומר: ואל השופט אשר יהיה בימים ההם. בא הכתוב ללמד שכל סנהדרין שהוא משולשת הרי זו משובחת". כך גם במדרש הגדול על הפסוק. גם אחרי החורבן יש מעמד לכהנים וללויים וסנהדרין שיש בה כהנים, לויים וישראלים היא משולשת ומשובחת. ראו שימור הלכה/מצוה זו ברמב"ם הלכות סנהדרין פרק ב הלכה א: "אין מעמידין בסנהדרין בין בגדולה בין בקטנה אלא אנשים חכמים ונבונים, מופלגין בחכמת התורה בעלי דיעה מרובה ... ואין מעמידין בסנהדרין אלא כהנים לויים וישראלים המיוחסים הראויים להשיא לכהונה וכו'". היו אמנם תלמידי חכמים חשובים כהנים כרבי ישמעאל בן אלישע, רבי חנינא סגן הכהנים, רבי טרפון, רבי יוסי הכהן ואחרים. אך בהדרגה ירד מעמד הכהנים כתופשי התורה (לא כיחידים) וחכמים תפסו את מקומם הן כמשמרי הנוסח, מורי התורה ובית הדין. וכבר הרחבנו מעט בנושא זה בדברינו **שפתי כהן ישמרו דעת** בפרשת תצוה.

¹⁰ כך גם במדרש הגדול מילה במילה. נראו שמקור דין זה הוא במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי (אפשטיין-מלמד) שמות כא יד פרשת משפטים: "מנין שתהא סנהדרין סמוכה למזבח? תלמוד לומר: מעם מזבחי תקחנו למות. ומנין שאין ממיתין אלא בפני הבית? תלמוד לומר: מעם מזבחי תקחנו למות. הא אם יש מזבח אתה ממית, ואם לאו אי אתה ממית". (דברינו **לאחוז בקרנות המזבח** בפרשת משפטים). סנהדרין ישבה בלשכת הגזית סמוך לבית המקדש ומשם שאבה את כוחה וסמכותה. משחרב הבית, יש עדיין דין של "ובאת ... אל השופט אשר יהיה בימים ההם", כדרשת ספרי לעיל. יש "ימים" גם אחרי החורבן אבל אין אלה אותם ימים ואין אלה אותם שופטים. יש סנהדרין שמצוה שיהיו בה כהנים ולויים, אבל שוב אין לה את הכח והסמכות לדון דיני נפשות. ראו גמרא סנהדרין נב ע"ב שהיה אמורא שהוציא לשריפה בת כהן שזינתה, אבל כבר אמר על כך רב יוסף שם שטעה מי שעשה זאת והיה זה "בית דין של צדוקים". מנגד, ראו דברי המאירי שם: "דיני המלכות קיימים בכל זמן ואף בכל דור ודור יש רשות למנהיגי הדור וגדולי הארצות לענוש ולהרוג דרך הוראת שעה על הדרכים שביארנו וזהו שנרמז בתורה אח"כ ואל השופט אשר יהיה בימים ההם".

¹¹ ראו דברינו **בוא בשלום רבי ותלמידי** ביום הכיפורים שם הרחבנו בסיפור זה ועשינו חשבון להוכיח שלא עלתה על דעתו של רבי יהושע שלא לקיים את יום הכיפורים של רבן גמליאל עם כל הציבור, אלא שרצה להוסיף גם את היום שיצא בחשבונך, שחל יום אחרי יום כיפור של רבן גמליאל. ועל כך גזר עליו רבו גמליאל שלא יקיים. זוהי אגב אחת האגדות הבודדות שבמשנה.

¹² הגמרא לא מסתפקת בפסוק ובדרשה המובאים במשנה לעיגון חובת השמיעה לבית הדין ומוסיפה את הדרשה "יפתח בדורו כשמואל בדורו" על בסיס הפסוק בתהלים. ואם לא די בכך, הנה חיזוק נוסף מהפסוק בפרשתנו: "אל השופט אשר יהיה בימים ההם". הפסוק המובא במשנה מתייחס לקביעת הלוח בו כידוע יש לבית הדין כוח מיוחד בשל הפסוקים: "החודש הזה לכם", וכן: **"אלה מועדי ה'"**

המדרש הגדול דברים יז ט – אין לך אלא שופט שבדורך¹³

"ואל השופט אשר יהיה בימים ההם". ר' שמעון בן לקיש אומר: אין לך אלא שופט שבדורך. מכאן אמרו שכל שלושה רועי בקר שיעמדו בית דין על ישראל הרי הן כבית דינו שלמה...¹⁴

ר' אבא בר כהנא ואית דאמרין לה בשם ר' אדא בר הונא, כתיב: "דור הולך ודור בא" (קהלת א ד) לעולם יהא בעיניך דור שבא כדור שהלך, שלא תאמר: אילו היה ר' עקיבא קיים הייתי קורא לפניו. אילו היה ר' זעירא קיים הייתי שונה לפניו. וכן הוא אומר: "אל תאמר מה שהיה שהימים הראשונים היו טובים מאלה" (שם ז י) - אין לך אלא שופט שבדורך.¹⁵

אמר ר' ברכיה: כתיב: "ויהודיע הנגיד לאהרן" (דברי הימים א יב כח), וכי יהודיע גדול מאהרן? אלא אילו היה אהרן קיים, יהודיע היה גדול ממנו בשעתו... כתיב: "כי לא עשו מימות ישוע בן נון" (נחמיה ח יז),¹⁶ אפשר כן פגם צדיק בקבר? אלא בשביל שעתו... "בן אבישוע בן פינחס בן אלעזר בן אהרן הראש, הוא עזרא עלה מבבל" (עזרא ז ה-ו) - הוא עזרא הראש? אלא אילו היה אהרן קיים, עזרא היה גדול ממנו בשעתו.¹⁷

רמב"ם הלכות ממרים פרק ב הלכות א, ב – דן כראות עיניו

בית דין גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין, ועמד אחריהם בית דין אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו, הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר: "אל השופט אשר יהיה בימים ההם" - אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך.¹⁸

מסכת סנהדרין דף כח ע"ב – בהלכת קרובי משפחה

את זו דרש רבי יוסי הגלילי: "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם", וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו? אלא, זה שהיה קרוב ונתרחק. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יוסי הגלילי.¹⁹

אשר תקראו אותם. ראו דברינו אלה בפרשת אמור. הפסוק המובא בגמרא משמעותו היא רחבה ומקיפה יותר. מעניין במיוחד הוא החיוק הנוסף מהכתובים, מספר קהלת, שאין לאדם להתנגע ל"ימים הראשונים" ולומר: אז היו גדולי עולם, אז היו אנשים חכמים וראויים, היו זמנים... תכונה אנושית מוכרת ולא רק בהיבט הדתי. ראו דברינו ימי עולם ושנים קדמוניות.

¹³ מקור זה וכן קהלת רבה פרשה א סימן ד חוזרים על הגמרא הנ"ל בראש השנה, אך בהבדלים ותוספות שנדגיש. וההמשך שם בדומה לגמרא בראש השנה: "שבית דינו של ירובעל גדול לפני המקום כבית דינו שלמה רבינו, ובית דינו שלשמשון כבית דינו שלמה, ובית דינו שלפיתח כבית דינו שלשמואל וכו'. אבל לומר ששלושה רועי בקר הם כמו בית דינו של משה?! נראה שאין זו אלא לשון הפלגה והעצמה, או הצטנעות של חכמים כאומרים: אין אנו טובים מרועי בקר. ראו בגמרא יבמות טז ע"א, כיצד יונתן בכור שטן אחיו של ר' דוסא בן הרכינס מקניט את רבי עקיבא: "אתה הוא עקיבא, ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו? ... עדיין לא הגעת לרועי בקר!" ורבי עקיבא עונה לו: "ואפילו לרועי צאן!" (לא שכח רבי עקיבא את תחילת דרכו).

¹⁵ חידוש נוסף של מקור זה הוא השימוש בפסוק נוסף מספר קהלת: "דור הולך ודור בא". ובקהלת רבה ממשיך המדרש ומביא גם את המשך הפסוקים שם: "וזרח השמש ובא השמש" תוך הדגשה של זריחה קודם לשקיעה. וכלשון גמרא יומא לח ע"ב, קידושין עב ע"ב: "עד שלא כתבה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל". כל דור והשמש שלו. דגש נוסף במדרש זה מחזיר אותנו לרבי עקיבא ומתמקד בלימוד התורה: "שלא תאמר: אילו היה ר' עקיבא קיים, הייתי קורא לפניו. אילו היו ר' זירא ור' יוחנן קיימים, הייתי שונה לפניכם. אלא, דור שבא בימך וחכם שבימך כדור שהלך וחכמים הראשונים שהיו לפניך". ובמשנת רבי אליעזר פרשה ו: "שלא תאמר, אילו היה משה רבינו קיים הייתי למד תורה ממנו, אין לך אלא חכם שבדורך". אין לך אלא המנהיג, מורה ההוראה, הכהן והשופט אשר בזמנך. ראו הך חדשים גם ישנים – אחרונים כראשונים בשבת המועד פסח.

¹⁶ ראו שם הפסוק המלא על חגיגת הסוכות בימי שיבת ציון: "ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון בן גנזי ישראל עד היום ההוא ויהי שמחה גדולה מאד".

¹⁷ וגם אם היה עומד לפנינו מנהיג הדור הקודם לצד המנהיג "בשעתך", היה זה האחרון גדול מהראשון עבור אותו הדור. נראו שאין דברים ברורים יותר מאלה באשר למשקל של חכמי כל הדורות הקודמים מול חכמי ומנהיגי הדור הנוכחי. בוודאי שייטיבו חכמי כל דור לעיין ולשקול היטב את דברי קודמיהם, כפי שגם אנו עושים בעצם ציטוט מדרש זה ואחרים, אבל הדרישה, לימוד התורה, ההנהגה וההלכה הסופית היא של חכמי הדור אשר חיים את הסיטואציה הנוכחית ומסתכלים בעיני אנשי דורם.

¹⁸ ראו גם דבריו בהקדמתו לפירוש המשנה: "אלא חייב אותנו לשמוע מן החכמים חכמי איזה דור שיהיה. כמו שאמר: או אל השופט אשר יהיה בימים ההם ודרשת". ראו גם טור חושן משפט הלכות דיינים סימן כה: "מי שטועה בדברי הגאונים שלא שמע דבריהם וכשאמרו לו פסק הגאונים ישר בעיניו טועה בדבר משנה הוא... אבל אם לא ישרו בעיניו ומביא ראיה לדבריו המקובלת לאנשי דורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו ואין לך אלא כל שופט ושופט אשר יהיה בימים ההם ויכול לסתור דבריהם כי כל הדברים שאינם מבוארים בתלמוד שסדרו רבינו ורב אשי יכול לסתור ולבנות אפילו לחלוק על דברי הגאונים". נושא חכם שחולק על חכמי דורות קודמים, בפרט הדין של בית דין אם גדול בחכמה ובמנין, הוא נושא סבוך ומורכב ולא באנו להורות כאן הלכה רק להתבשר מהשימוש בפסוק בפרשתנו בעולם פוסקי ההלכה. ראו כסף משנה ושאר מפרשי הרמב"ם שם. ראו גם בסעיף הסמוך בהלכות ממרים שם מסייג הרמב"ם מדברים אלה את המקרה של גזירה או תקנה או מנהג ש"פוט בכל ישראל". למנהג ותקנה יש כח גדול יותר מפסיקת הלכה "נטו" שניתן לדון בה באופן ענייני וע"פ כללים ברורים בכל דור.

¹⁹ הדרשה כאן הולכת בכיוון אחר לגמרי. גמרא זו היא על המשנה במסכת סנהדרין פרק ג משנה ד המפרטת את הקרובים שפסולים לדון בדין של אדם או להעיד בעבורו: "אביו ואחיו ואביו ואמו ובעל אחותו וכו'". בא ר' יוסי ומחדש, על בסיס הפסוק בפרשתנו שמי שהיה קרוב וכעת התרחק (עקב פטירת בן זוג למשל) רשאי לדון את קרובו לשעבר. נראו שקריאתו את הפסוק היא

רש"י דברים יז ט פרשת שופטים – טעימה מפרשני המקרא

הכהנים הלויים - הכהנים שיצאו משבט לוי: ואל השופט אשר יהיה בימים ההם - ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך לשמוע לו. אין לך אלא שופט שבימך.²⁰

רבי בחיי בן אשר דברים יז ט – הכהנים

"ובאת אל הכהנים הלויים. שהם מורי התורה. ואל השופט אשר יהיה בימים ההם. אין לך אלא שופט שבימך, יפתח בדורו כשמואל בדורו, זהו לשון: אשר יהיה בימים ההם, אף על פי שאינו בחכמה כשאר השופטים שהיו לפניו צריך אתה לשמוע לו, אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן שאומר לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל.²¹

חזקוני דברים יז ט

ובאת אל הכהנים - תשובה למיני ישראל שפוקרין בדברי חכמים, אם נתנה התורה ככתבה ולא לענין אחר למה הוצרך לבוא לירושלים?²²

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: ראו בספר אם הבנים שמחה לרב טייכטל שהוא מתווכח עם האדמו"ר ממונקטש שהטיף נגד עלייה לארץ ישראל גם כאשר שמי אירופה קדרו בעננים שחורים. מלבד טענתו לגופם של דברים, שהגאולה יכולה לבוא בדרך הטבע ולא דווקא בנס, מעלה הרב טייכטל את הנימוק שאדם ששוב איננו בין החיים, גדול וחכם ככל שיהיה (ככל שהיה), אינו שקול כנגד מי שחי את המציאות הנוכחית, ואילו היה הרבי ממונקטש נוכח "גם הוא היה מודה שנעזוב את ארצות הגולה ונלך לארץ ישראל". והוא מוסיף שם את דברי רמב"ן שמצטט את מדרש ספרי (פרשת ראה פיסקא סב) על הפסוק: "לשכנו תדרשו ובאת שמה - יכול תמתין עד שיאמר לך נביא? תלמוד לומר: לשכנו תדרשו ובאת שמה - דרוש ומצוא ואחר כך יאמר לך נביא".

בדגש על "בימים ההם", היינו במצב הנוכחי. ראו שם בהמשך הגמרא הסיפור על מר עוקבא שסירב לדון את גיסו (אחי אשתו) גם אחרי שאשתו של מר עוקבא נפטרה והם כעת נחשבים לקרובים שנתרחקו. וזאת, למרות שההלכה כרבי יוסי ששופט יכול לדון את קרוביו לשעבר ("קרוב ונתרחק"). הגמרא נותנת שם טעם משום שמר עוקבא ידע שהם לא יצייתו לו, אבל אפשר שהוא החמיר ולא רצה לדון גם את קרוביו לשעבר משום לזות שפתיים. וכבר מצאנו חכמים רבים שהחמירו שלא לדון גם מחשש של ניגוד עניינים רחוק. ראו כתובות קה ע"ב, סנהדרין ח ע"א ועוד.

²⁰ רש"י הוא מהפרשנים המעטים שמתייחסים לנושא "השופט אשר יהיה בימים ההם" ומצטט כאן את חז"ל שראינו לעיל, בלשונו. הוא נדרש גם לפרש מי הם "הכהנים הלויים" ונראה שהוא מגביל אותם לכהנים בלבד (לאחר שבתחילה התקדש כל שבט לוי, ראו דברים י ח: "בַּעֲתָ הַהוּא הִבְדִּיל ה' אֶת שֵׁבֶט הַלְוִי לְשֵׂאת אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' לְעִמָּד לִפְנֵי ה' לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה"). כך גם בפירוש אבן עזרא שמזכיר שיש "כהנים שאינם מייחוס לוי" (כל האזכורים של "כהן" בתורה לפני שהתקדשו הלויים והכהנים), אך כאן: "הכהנים הלויים", היינו לאחר שהתקדש שבט לוי. שניהם גם מדגישים ש"השופט" שבפסוק הוא הגדרה נפרדת, מה שפותח פתח לתקופה בה ירד מעמד הכהונה כיודעי התורה והמשפט. ראו עוד בפירוש אבן עזרא: "ואל השופט - הוא המלך ... ואל השופט - במקום שיהיה", מה שאולי מתייחס לשינוי הנוסף של תקופות בלי מלך וסנהדרין בכל מקום שהיא (ספרי לעיל: "ובאת - לרבות בית דין שביבנה").

²¹ הדרשות הקלאסיות על ימין שהוא שמאל ושמאל שהוא ימין (בדברינו ככל אשר יורוך, על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל בפרשה זו), היינו חובות הציות הקטגורית לבית הדין הגדול שבירושלים, אינן מקשרות עניין זה למוטיב "השופט אשר יהיה בימים ההם". בא רבי בחיי בן אשר ויוצר את הקישור. לשיטתו, יש לקרוא את פסוקים ט-יא בפרשה כמקשה אחת. "אל השופט אשר יהיה בימים ההם" – "ככל אשר יורוך" – "לא תסור ... ימין ושמאל". ראו הערה 1 בה פתחנו. ראו המשך דבריו שם כשהוא מצטט את דבריו הנמלצים של רמב"ן על הצורך להישמע לבית הדין הגדול: "הצורך במצוה זו גדול, כי התורה נתנה לנו בכתב, והדעות לא ישתו בכל הדברים הנולדים ואז ירבו המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות, ולכן חתך לנו הכתוב הדין הזה שנשמע לבית הדין הגדול העומד לפני השם יתברך בכל שיאמר לנו ... כי על הדעת שלהם הוא נותן לנו את התורה וכו'". עפ"י פירוש בחיי בן אשר דברים אלה נכונים לכל בית דין שיקום, גם בית דינים של גדעון, יפתח, שמשון ושלושה רועי בקר!

²² הכהנים יקפידו שכל ספר תורה יכתב מהמקור הנאמן שבבית המקדש כפי שראינו לעיל, אבל לצד התורה שבכתב יש תורה שבע"פ וצריך לבוא אל בית הדין שבירושלים ולשמוע תורה ומשפט מפי אנשים חיים. ראו גם פירוש העמק דבר על הפסוק: "ואל השופט וגו'. הוא המופלא החותך הדין וקובע הלכה למעשה: אשר יהיה בימים ההם. באשר חקירת הלכה למעשה בדרך פלפול והכרח אינם שווים בכל זמן, על כן פירש הכתוב כי לפי אשר יהיה בימים ההם כך יגידו מן המקום ההוא. ודרשת - תציע לפניו ולפני הסנהדרין היושבים לפני המופלא החקירות שיש לכל אחד מהחולקים: והגידו לך את דבר המשפט. לא שיאמרו הפסק בלי חקירה וטעם, אלא אחר שישמעו חקירות שני הצדדים, כמבואר בסנהדרין (פ"ו ב') במשנה שיאמר כך דרשתי וכך דרשו חבירי כך למדתי וכך למדו חבירי, ולא שיאמר כך הוריתי וכך הורו חבירי. אלא אחר שישמעו חקירות אז יעמידו על האמת לפי דעתם, להגיד כי כך יש לחקור, וזהו דבר המשפט". איפה תיעשה התורה שבע"פ חיה ומחיה? איפה ייעשו החקירה והדרישה? "אין לך אלא שופט שבימך". מי שחי את חיי העם והאומה "אשר יהיו בימים ההם".